

POLOŽAJ JEVREJA U SJEDINJENIM DRŽAVAMA AMERIKE

1. Historijski pregled

Jednog dana u septembru 1654. godine iskrcalo se u luci Niew Amsterdam 24 lica koji stigoše na brodiću „St. Charles”. Tvrđili su da su članovi portugijske „nacije”, da su jevrejske vere i da su morali napustiti naselje Recife u Braziliji zbog progona od strane katoličke crkve, odnosno inkvizicije.

Niew Amsterdam je tada bila holandska kolonija na ostrvu Manhattan na istočnoj obali Severne Amerike, kojoj je bio na čelu guverner Peter Stuyvesant. On je bio protiv toga da se dozvoli ovim portugijskim jevrejskim izbeglicama naseljavanje u koloniji, pa je u tom smislu pisao u Amsterdam svojim pretpostavljenima. Međutim, u Amsterdamu je na kolonijalne poslove uveliko uticala Holandsko-zapadnoindijska kompanija, u kojoj je tada upliv španskih i portugijskih Jevreja bio znatan. Guverner Stuyvesant je dobio nalog od svoje vlade da pripusti izbeglice „pod uslovom da ne padnu na teret vlastima ili Kompaniji”. Tako su izbeglice dobile dozvolu da ostanu u Niew Amsterdamu i tako je stvoreno prvo jevrejsko naselje na teritoriji današnjih Sjedinjenih Država¹.

Kratko vreme iza toga (1664. godine) Englezi preuzeše holandsku koloniju na istočnoj obali američkog kontinenta i Niew Amsterdam postade New York. Od tada pa sve do kraja XVIII stoleća priliv Jevreja nije prestajao, iako nikada nije bio velik. Većina pridošlica bili su Sefardi a među njima dobar broj bivših marana. Pri kraju XVIII stoleća bilo je u Severnoj Americi svega pet jevrejskih opština (kongregacija), koje su sve bile pod upravom Sefarada i vršile bogoslužje po sefardskom obredu. Mnogi od tih Sefarada postali su u međuvremenu imućni i zbog toga ugledni članovi kolonijalnog društva. Kongregacije su krajem XVIII stoleća

¹ Rufus Lears „The Jews in America: A History” (1954), pp. 3—25; Howard N. Sachar: „The Course of Modern Jewish History” (1958), pp. 160—163.

imale sedište u New Yorku, Newportu (u državi Rhode Island), u Philadelphii, Savanni i Charlestonu.²

Izgleda da su se Jevreji dobrim delom bavili prekomorskom trgovinom, pa je verovatno da su istaknutiji članovi jevrejskih zajednica često putovali u Evropu, naročito u Englesku i Holandiju, kao i na ostrva u Karibskom moru, gde su održavali trgovačke a i porodične odnose sa drugim porodicama sefardskog porekla, nastanjenima u Londonu, Amsterdamu, na ostrvima Jamaica, Curaçao, Aruba, itd. Međutim, pri kraju XVIII stoleća celokupni broj Jevreja u Sjedinjenim Državama nije prelazio 2000 do 3000 lica. Od toga broja je polovina bila sefardskog porekla, dok se druga polovina sastojala od Jevreja Aškenaza, poreklom iz Nemačke ili Poljske. Aškenazi su isprva bili većinom pokućarci, staretinari i torbani, i njihov socijalni položaj nije bio ni izdaleka tako ugledan kao njihove braće Sefarada. Bilo je izuzetaka, te je već i u XVIII stoleću bilo nekoliko porodica Aškenaza koji su se obogatili za vreme rata za oslobođenje Amerike (1776-1783), naročito u Philadelphiji i u New-Yorku, ali jevrejska scena je bila pod dominacijom starosedelaca Sefarada.

Posle rata za oslobođenje Amerike položaj Aškenaza se naglo poboljšava i njihov broj znatno povećava. Već na početku XIX stoleća broj Aškenaza prelazi Sefarde, i oni u socijalnom pogledu postepeno stižu sve veći ugled. Od onda ima sve više slučajeva brakova između novopridošlih nemačkih Jevreja i Sefarada starosedelaca, i odnosi između vodećih jevrejskih porodica obeju struja postaju srdačniji.

Posle napoleonskih ratova počeo se u Srednjoj Evropi širiti pokret za iseljenjem u Ameriku. Sjedinjene Države su dotle bile uglavnom anglo-saksonska, protestantska zemlja. Bilo je doduše i dosta useljenih protestantskih Nemaca, naročito u Pennsylvaniji, koji stigoše onamo u toku XVIII stoleća, ali je njihov kulturni i politički uticaj bio srazmerno slab, jer su se naseljavali uglavnom po selima, gde su živeli izolovani kao farmeri, i jer nisu uzimali aktivnog učešća u toku borbe za oslobođenje Amerike.

Međutim, počev od druge dekade XIX stoleća dolaze u Ameriku mnoge hiljade iseljenika iz Nemačke. Ti su Nemci nailazili stalno sve do građanskog rata (1861-1865), te se računa da je dotle u XIX stoleću pristiglo samo iz Nemačke oko 1,000.000 duša, a iz tadanje Austrije takođe znatan, iako mnogo manji broj.

Zajedno s Nemcima došli su i nemački Jevreji. Isprva su stigli samo mlađi članovi porodica, uglavnom iz malih sela južne Nemačke, Češke, i iz novoprisedeljenih poljskih provincija (Poznanj). Ti su Jevreji bili siromašni i slabo obrazovani. Naviknuti od kuće na trgovinu, oni su i u Americi postali trgovci, i to ispočetka maloprodavci, te su se kretali za većim masama nemačkih useljenika koji su se naselili na tzv. Srednjem zapadu, tj. u državama

² Learsy, ibidem, pp. 31—38, 72; Sachar, ibid. pp. 163—165.

Ohio, Kentucky, Indiana, Illinois i Wisconsin. Neki su pošli i na jug, a mnogi su se zadržali na istoku Amerike, naročito u gradovima New-Yorku i Philadelphii. Prva aškenaska opština osnovana je u New-Yorku 1825. godine („B'ne Yeshurun"), ali uskoro posle toga nikle su mnogobrojne aškenaske opštine i u drugim mestima. Nakon nekog vremena ti su jevrejski mladići stali da prizivaju u Ameriku devojke, pa ponekiput i starije rodake i roditelje. Kad su Jevreji bili stekli pomalo imetka i kad se u južnoj Nemačkoj saznalo da su prilike u Americi za Jevreje povoljne, počeli su se iz Nemačke i okolnih zemalja iseljavati Jevreji i sa porodicama, a neki su bili u stanju da ponesu sa sobom i nešto sredstava, iako nikada mnogo.

Računa se da je broj jevrejskih emigranata iz Nemačke i okolnih krajeva iznosio oko 200.000. S prirodnim priraštajem moglo je posle 1860. godine biti oko 300.000 Jevreja u Sjedinjenim Državama.³ Otprilike do 1850. godine govorili su ti Jevreji među sobom ili nemački ili „jevrejsko-nemački" (vrsta germanizovanog jidiša). Zna se da su pisali kući na nemačkom ili jevrejsko-nemačkom jeziku, ali da su obično upotrebljavali hebrejski alfabet. Međutim, posle 1850. godine preovladava među imigrantima iz Nemačke literarni nemački jezik, i pod uticajem bolje obrazovanih useljenika nemački jezik postaje uskoro saobraćajni jezik svih nemačkih emigranata. Sve do građanskog rata je uticaj nemačke kulture među tim Jevrejima bio znatan, što se vidi po tome što je većina rabina držala propovedi na nemačkom, što su ti rabini izdavali jevrejske novine i časopise i vodili poslove svojih kongregacija na nemačkom jeziku. Sačuvana korespodencija i dokumenti pokazuju da su mnogi od tih Jevreja održavali kontakt s Nemcima u Evropi, i da im je bilo mnogo stalo da decu šalju u nemačke srednje ili visoke škole, ako su za to imali ekonomskih mogućnosti.

Neposredno posle građanskog rata Jevrejstvo Amerike postalo je ekonomski mnogo snažnije. Od bivših pokućara i torbara mnogi su uspeli da postanu dućandžije, a među onima koji su stekli dućane pomalo se počela pojavljivati želja da postanu veletrgovci, ili trgovci velikih detaljnih radnji (magazina, „department stores") u velegradovima. Neki su se počeli baviti i bankarskim poslovima u New-Yorku i u drugim mestima. Upočetku uspeo je samo vrlo mali broj Jevreja da se izdignu toliko. Ali već nakon 1880. godine sve veći broj Jevreja koristi naglu industrijalizaciju i stvara sve veće radnje za snabdevanje radnika, od kojih su mnogi bili sasvim novi useljenici. Tako se dešava da veći broj malogradskih trgovaca Jevreja iz Srednjeg zapada pomalo odlazi u velike gradove, naročito u New York, Chicago, Cleveland, Boston, Philadelphiu, Baltimore, itd.

Otprilike u to doba pojavljuje se u Americi veliki talas nove emigracije. Železničke veze između evropskog Zapada i Istoka stvo-

³ Oscar Handlin, „Adventure in Freedom: Three Hundred Years of Jewish Life in America" (1954), p. 49; Sachar, *ibid.*, p. 168.

rile su mogućnost lakšeg putovanja, pojeftinjenje prekomorskih putničkih tarifa omogućilo je većem broju lica kupovanje brodskih karata, a sve teže ekonomske prilike na istoku Evrope silile su pučanstvo na iseljavanje. Jevrejsko pučanstvo Istočne Evrope bilo je osim toga izvrgnuto jakom pritisku antisemitizma, kako od strane vlasti, tako i od strane jednog dela nejevrejskog pučanstva. Taj antisemitizam imao je svoju bazu u nesnosnim ekonomskim prilikama pod kojima su i Jevreji i nejevreji živeli u tim zemljama. Posledica, među ostalim pojavama, bio je neobično jak pokret za emigraciju, a njen glavni cilj bile su SAD.

I tako, počev od 1880. godine, nastaje ogroman priliv pučanstva iz Istočne Evrope u SAD i druge američke države, a među emigrantskim masama po svom relativnom broju prvo mesto zauzimaju Jevreji. Između 1880. i 1914. godine iselilo se iz Istočne Evrope samo u Sjedinjene Države oko 2,000.000 Jevreja, a prema jednoj statistici, između 1898. i 1914. god., gotovo 16% celokupnog jevrejskog pučanstva sa teritorije carske Rusije ostavilo je svoje domove u nameri da se odseli u druge zemlje.⁴

Ti milioni jevrejskih emigranata stigoše u Sjedinjene Države većinom bez ikakvih sredstava. Njihov položaj bio je teži od stanja nejevrejskih useljenika, jer su Jevreji obično dolazili s porodicama, a dosta često neki članovi tih porodica nisu bili sposobni za rad, pa su ih morali izdržavati drugi članovi ili su pali na teret javnosti. Te su se jevrejske mase najviše zadržavale u New-Yorku ili u drugim velikim gradovima, jer su tu imali prilike da najbrže nađu zaposlenje koje je odgovaralo njihovoj spremi i načinu života.

U New-Yorku i drugde ti su Jevreji našli rada većinom u fabrikama odela i drugih tekstilnih preradevina, od kojih su neke bile u rukama Jevreja starosedelaca. Radili su pod bednim okolnostima, često sramno izrabljivani, ali pored toga je život u Americi za njih kako u ekonomskom tako i u psihološkom pogledu bio još uvek nesravnjivo bolji od života u starom kraju u Evropi.

Konfekcija odela, rublja i drugih tekstilnih preradevina bila je između 1890. i 1914. godine u veoma naglom razvitku. Jevreji su voleli da rade u toj struci, jer su je većinom bolje poznavali nego ma koju drugu, a i zbog toga što su tu imali više verske slobode, naročito u vezi sa održavanjem subote i drugih običaja. Neki od tih Jevreja su se ubrzo snašli i sami počeli da rade pod najam kao „kontraktori“, tj. kao samostalni preduzimači za određeni posao u konfekcijskoj ili u nekoj drugoj tekstilnoj industriji koja je proizvodila za direktnu potrošnju.

Plate su bile slabe, obično niže nego u drugim industrijama, ali Jevreji su svoje prihode upoređivali sa zaradama u Evropi i našli da su još uvek u boljem položaju u Americi. I stanovi su bili lošiji od stanova u kojima su prosečni Amerikanci stanovali, ali sve je to bilo kudikamo bolje nego u Poljskoj i Rusiji. I tako se stvorila legenda o „Zlatnoj Americi“ koja je još jače privlačila one

⁴ Learsi, ibid. p. 127; Sachar, ibid. p. 309.

koji se još nisu bili odlučili na iseljavanje, pa je broj jevrejskih doseljenika sve više rastao.

Neki od tih useljenika su napustili gradove na istoku i našli zaposlenje u trgovini na Srednjem i Dalekom zapadu, a poneki su otvorili male radnje u New-Yorku i drugim gradovima Istočne Amerike.

Posle prvog svetskog rata je ekonomska situacija u Severnoj Americi za Jevreje bila povoljna. Celokupna privreda bila je u naglom razvitku, a s njom se razvijala i privreda u kojoj su Jevreji bili angažovani. Nastale su nove industrijske radionice i trgovačka preduzeća, i bilo je mesta za nove radnje i radnjice. Položaj jevrejskih radnika u jevrejskim tekstilnim prerađivačkim preduzećima je također ojačao, naročito kao posledica naglog i uspešnog razvoja sindikalnog pokreta, jer su radnici još od početka XX stoleća osnovali mnoge sindikalne grupacije, a među njima i čisto jevrejske radničke sindikate u tekstilnoj prerađivačkoj industriji.

Još nekoliko godina nakon prvog svetskog rata nastavlja se snažna jevrejska imigracija sa Istoka, koja je za vreme rata usled opštih prilika bila prekinuta. Međutim u to doba dobro organizovana opozicija počinje da traži energične mere za suzbijanje dalje imigracije sa istoka i juga Evrope. Stanoviti intelektualni protestantski krugovi, zabrinuti zbog naglog priliva katoličke i jevrejske useobe, udružuje se s radničkim organizacijama koje su tražile zaustavljanje dalje radničke emigracije iz siromašnijih krajeva Evrope, jer su tvrdili da useljavanje nepovoljno utiče na radno tržište u Americi pritiskujući radničke nadnice. I tako je došlo 1921. godine do uzakonjenja kvotnog sistema za imigrante, po kojem je broj useljenika za pojedine narodnosti bio ograničen na 3% od broja dotične narodnosti u Sjedinjenim Državama 1910. godine. No već 1924. godine useljenički zakon je dalje pooštren, time što je kvota smanjena na 2% od onog broja koji se od dotične narodnosti nalazio u Americi 1890. godine. Osim toga je ukupni broj svih useljenika u jednoj kalendarskoj godini ograničen na 150.000 lica.⁵

Time je ulazak useljenika iz Rusije, Poljske, Rumunije, ali i iz Grčke, Italije i Jugoslavije smanjen na minimum. Broj jevrejskih useljenika iz Istočne Evrope od tada pa sve do posle drugog svetskog rata pao je na svega nekoliko hiljada lica godišnje, i to po najviše takvih useljenika koji su bili bliski rođaci starijih imigranata.

Međutim ekonomske prilike Jevreja u SAD u 1920-tim godinama su se popravljale. Njihova deca počela su da se pojavljuju u srednjim i visokim školama, a posle završenih studija ulazila su u akademske profesije, naročito lekara, advokata i učitelja viših školskih ustanova.

Usled velike depresije na početku 1930-tih godina propalo je mnogo nejevrejskih i jevrejskih egzistencija, a broj nezaposlenih

⁵ Learsi, *ibid.* pp. 270—271.

radnika bio je veoma visok. Međutim u to doba počinje se očitovati izvesni politički upliv Jevreja, naročito u Washingtonu i New-Yorku, gde mnogi Jevreji uspevaju da zadobiju položaje u državnoj službi i kao predstavnici jevrejske manjine. Tim putem Jevreji utiču na javne poslove i na zakonodavstvo koje je u mnogočemu ublažilo depresiju u ekonomskom sektoru.

Depresija je stvarno nestala tek neposredno pred drugi svetski rat. U toku i posle rata ekonomski napredak Amerike uzima sve veće razmere. Broj pripadnika radničkog staleža se među Jevrejima sve više smanjuje, jer deca radnika postaju ili preduzimači, ili trgovci, ili članovi slobodnih profesija, a starija radnička generacija pomalo izumire. Jevreji ulaze u sve većem broju u razne grane privredne i kulturne delatnosti, ali se manje nalaze u čeličnoj, ugljenoj, mašinskoj, uljanoj, automobilskoj, brodograditeljskoj, železničkoj i avionoskoj industriji, kao i u bankarskoj, osiguravajućoj, reklamnoj i publicističkoj struci.

Neposredno pre i posle drugog svetskog rata došlo je do ponovne nešto jače imigracije Jevreja („hitlerovska imigracija”). Njihov broj se ceni na oko 270.000 lica, od čega otpada na Jevreje iz Nemačke i okolnih centralnoevropskih država oko 170.000, a na Jevreje iz Istočne Evrope oko 100.000 lica.⁶ Ovi Jevreji bili su dobrim delom pripadnici srednjeg staleža, a bio je među njima i znatan broj članova slobodnih profesija. Od ovih potonjih su se samo lekari, inženjeri i stručnjaci iz tehničkih struka afirmirali i brzo i uspešno ukopčali u profesionalni život u Americi; ostali su često morali da promene zanimanje. Znatan broj te imigracije našao je egzistenciju u privredi i stanoviti broj je uspeo da životni standard iz Evrope zadrži ili da ga i popravi, ali mnogi to nisu mogli, naročito zbog toga što su već bili prestari kad su stigli pa im je teško bilo prilagoditi se novim prilikama. Sve u svemu može se reći da je uticaj te imigracije bio jači u intelektualnom pogledu, na pr. na području medicine, nauke i tehnike, nego u privrednom životu.

2. Organizacija američke jevrejske zajednice

U Americi postoji tripartitska organizacija Jevrejstva u verskom pogledu. 1954. godine bilo je u Americi nešto više od 5.000.000 Jevreja, organizovanih u otprilike 4.000 verskih opština koje su okupile oko sebe oko 70% svih američkih Jevreja, iz čega se može razabrati da oko 30% Jevreja nije bilo formalno učlanjeno ni u jednoj opštini.⁷

Od Jevreja koji su bili učlanjeni u opštine pripadnici reformnih opština, konzervativaca i ortodoksije sačinjavaju otprilike isti broj po glavama. Međutim, u svakoj opštini ima priličan broj lica

⁶ Handlin, ibid. p. 352.

⁷ Lears, ibid. p. 352

koja, iako nisu formalni članovi, ipak su stalni posetioci bogoslužja. Takvih „neformalnih” članova ima naročito mnogo u ortodoksiji, pa je verovatno da je broj posetilaca sinagoga znatno jači u ortodoksnim opštinama kako po broju članova, tako i u odnosu prema posetiocima u drugim smerovima.

Bazirajući članstvo na formalnom pripadništvu opštinama, demografska slika u 1957. godini izgledala je otprilike ovako:

Pripadnici ortodoksije	1,000.000
Pripadnici konzervativnih grupa	1,000.000
Pripadnici reformnih sinagoga	1,000.000
Neučlanjeni	2,000.000
	5,000.000 ⁶

Iako nema na raspoloženju statističkih podataka, vrlo je verovatno da od neučlanjenih 2,000.000 Jevreja većina pripada ortodoksiji, a ostatak je neopredeljen ili indiferentan prema Jevrejstvu.

Treba međutim razumeti da gornja deoba na tri grupe ne znači da u Americi postoje tri zasebne jevrejske zajednice. Tačno je da su u američkoj jevrejskoj zajednici zastupana tri smera i da su granice između tih smerova nestalne. Pogdekad su pripadnici jedne opštine ujedno i članovi neke opštine drugoga smeru, a često članovi jedne opštine menjaju „smer” ili zbog nezadovoljstva s organizacijom svoje opštine ili iz uverenja ili naprosto zbog toga jer se pojavila nova sinagoga u blizini njihovih obitavališta. Takozvani neorganizovani Jevreji često idu u jednu sinagogu, pa druge subote u drugu itd., bilo iz proste želje za promenom, bilo zbog toga jer hoće te subote da čuju stanovitu novu propoved, ili iz drugih razloga.

Pored verskih organizacija postoje u Americi znatne i uticajne nereligiozne institucije jevrejskog karaktera, od kojih su najznačajnije sledeće:

B'nei B'rit, osnovan 1843. godine u New-Yorku po uzoru slobodnozidarskih loža, razvio se u vrlo razgranatu mrežu lokalnih grupa sa zadatkom da unapredi interese Jevreja i njihov društveni položaj. To se ostvaruje na taj način što se pomaže školovanje omladine i karitativan rad, a suzbija antisemitizam putem političkih i propagandističkih akcija. *B'nei B'rit* ima u Sjedinjenim Državama oko 300.000 članova.

American Jewish Committee, osnovan je 1906. godine od predstavnika reformnih opština kao reprezentativna organizacija američkog Jevrejstva, ali u stvari je u početku bio predstavnik jevrejskih starosedelaca. Međutim, u taj odbor su uvek bili kooptirani i predstavnici iz novijih imigracionih slojeva, i danas je Komitet po-

⁶ American Jewish Yearbook (1958), pp. 114—115.

stao ustanova i predstavnik intelektualnog Jevrejstva Amerike koji vrši stanoviti politički upliv na američku javnost.

American Jewish Congress je osnovan za vreme prvog svet-skog rata kao predstavništvo Jevreja Amerike na mirovnoj konferenciji u Parizu. Kongres je bio od svog osnivanja pod uticajem cionističkih krugova i posle mirovne konferencije nastavljen je kao samostalna institucija pod dinamičkim vodstvom Stephena S. Wise-a, koji je bio predsednik Kongresa od 1925. do smrti 1949. godine. U *American Jewish Congress-u* su učlanjeni većinom pripadnici novijih useljeničkih grupa orijentisani prema Israelu, a u religioznom pogledu skloni konzervativizmu i ortodoksiji.

Jewish Labor Committee je organizacija jevrejskih radnika u Americi, a naročito u gradu New-Yorku. U tom savezu su okupljeni radnici koji su većinom zaposleni u tekstilnoj prerađivačkoj industriji. Stariji članovi bili su nekada bliski socijalističkom pokretu „Bunda” u Poljskoj. Taj Komitet gubi na uplivu u poslednje vreme, ali još je snažno podržavan od jidiš štampe.

American Jewish Joint Distribution Committee, ili ukratko „Joint”, osnovan je za vreme prvog svetskog rata od tri do tada zasebne filantropske grupe za pomaganje ratnih žrtava u Evropi. Pod vodstvom uplivnih ličnosti Joint je uskoro stekao veliki prestiž, a pod uticajem okolnosti da su u Jointu predstavljene sve struje američkog Jevrejstva, Joint je uskoro postao nezvaničnim predstavnikom američkih jevrejskih organizacija iz SAD u stranom svetu.

Pored gornjih organizacija ima još bezbroj manje ili više važnih filantropskih, religioznih i političkih institucija u Americi, koje sve igraju stanovitu ulogu u regionalnom ili nacionalnom pogledu. Od tih organizacija treba spomenuti: HIAS — organizaciju za pomoć useljenicima, Jewish War Veterans of the Unites States — Udruženja jevrejskih ratnika, ORT — organizaciju za rehabilitaciju i promenu zvanja, i mnogobrojne organizacije okupljene pod *American Zionist Council*, koji predstavlja cionističke interese pred nejevrejskom javnošću.

Kao sveopštu američku organizaciju treba ubrojiti i *Synagogue Council of America*, instituciju svih jevrejskih kongregacija u Sjedinjenim Državama. Ta organizacija postoji da bi se preko jednog mesta mogla podeliti sredstva pojedinim opštinama kvalifikovanim za prijem stanovite pomoći od centralnih američkih filantropskih ustanova i od *Conference on Jewish Material Claims Against Germany*, međunarodne ustanove što deli odštetna plaćanja koja Nemačka dostavlja njoj na osnovu sporazuma iz 1952. g.

3. Pojava antisemitizma

Do sredine XIX stoleća nije bilo znatnijih antisemitskih pojava u Americi. Istina, pod uticajem starijih engleskih zakona u

nekim državama Unije državni činovnici i izabrani narodni predstavnici morali su polagati službenu zakletvu pozivom na Hrista, pa se to tumačilo tako da samo hrišćani mogu upražnjavati te službe. Međutim, u svim državama je ta vrsta zakletve u toku prve polovine XIX stoleća ili napuštena ili modifikovana kad je Jevrejin polagao zakletvu, pa je tako otpao razlog za eliminaciju Jevreja iz tih službi.

Iako nije bilo izričitog antisemitizma, naseljenici u Americi bili su navikli da budu prema Jevrejima rezervisani, jer antisemitska tradicija u Engleskoj i Nemačkoj, odakle su prvi naseljenici nejevreji stigli, nije ostala bez traga u Americi. Kad su Amerikanci u prvoj polovini XIX stoleća upoznali prve jevrejske emigrante iz Nemačke, videli su da su ti ljudi sušta sirotinja, ne mnogo različita od ostale sirotinje koja je dolazila iz Nemačke. Stav starosedelaca prema Jevrejima počeo je da bude nešto prijatniji, naročito kad su ti Jevreji iz Nemačke pokazali nesumnjivu želju da se brzo asimiliraju svojoj okolini u istoj meri kao i drugi došljaci. Ta asimilacija doduše nije uspevala toliko u jezičkom pogledu (nemački useljenici, kako Jevreji tako i nejevreji su srazmerno dugo gajili znanje nemačkog jezika), ali je prilično uspevala u kulturnoj i ekonomskoj sferi. Može se stoga reći da do građanskog rata (1861-1865) Jevreji nisu trpeli mnogo od američkog antisemitizma.

No kad su ti Jevreji za vreme i posle građanskog rata počeli da se ekonomski uzdižu, i kad je sledeća generacija jevrejskih useljenika stala da zauzima izvesne ekonomske pozicije, nastao je među američkim nejevrejskim starosedeočima otpor u vidu otvorenog antisemitizma. U gradovima na istoku Amerike (naročito u New-Yorku i Philadelphiji) su se tada počeli osnivati trgovački i društveni klubovi koji su uskraćivali članstvo Jevrejima. I inače su ispoljavali tendenciju uperenu protiv uključivanja Jevreja u privredne odnose u kojima su tada nejevrejski veletrgovci tih gradova dominirali. Nakon toga počelo se uskraćivati prihvatanje jevrejskih gostiju u hotelima u kojima je tadašnja gradska elita Amerike provodila svoje letnje odmore. Paralelno s time opažalo se da taj društveni sloj nerado gleda da se novi bogataši Jevreji pojavljuju u istim gradskim sektorima i kućama u kojima je obitavala starosedelačka elita.

U južnim državama također se opažalo da neraspoloženje prema Jevrejima kod osiromašenih slojeva trgovačkog i građanskog staleža sve više raste. Oni su videli u Jevrejima saveznike njihovih omraženih severnih protivnika i neprijatne korisnike poraza južnih država. To neraspoloženje ispoljilo se u novinskim napadima na trgovce koji su navodno izrabljivali ratnu i poratnu situaciju i koji su bili označeni kao krivci za ekonomski nazadak i privremenu propast agrarne privrede u tim krajevima Amerike.

Pojave antisemitizma u drugoj polovini XIX stoleća počele su da uzimaju šire i oštre razmere, kad su amerikanizovani sinovi i unuci nekadašnjih nemačkih useljenika stali da se pojavljuju na

univerzitetima, u bankarstvu, i u novinarstvu, te u javnom životu uopšte. Počev od konca XIX stoleća postaje za Jevreje gotovo nemoguće da uđu u preduzeća teške industrije, u bankarske institucije, u osiguravajuća društva i u druga privredna preduzeća koja su se smatrala da imaju prestižni značaj. Bilo je dakako izuzetaka, ali su oni samo potvrđivali pravilo. Otpor protiv Jevreja se također očitovao na univerzitetima, a naročito na medicinskim i inženjerskim fakultetima, gde je Jevrejima imatrikulacija postala sve težim problemom. Uveden je „*numerus clausus*”, po kome se stanovitim grupama dozvoljavao pristup samo u određenom procentu prema celini, a to je Jevrejima u praksi gotovo onemogućavalo studiju stanovite nauke. Međutim u javnosti se nije priznavalo da je „*numerus clausus*” uperen protivu Jevreja, nego se tvrdilo da je ta mera potrebna da bi se izbalansirala jednoličnost studentskih grupa.

U međuvremenu je veliki priliv jevrejske imigracije s istoka Evrope doveo do daljeg zaoštrenja odnosa između Jevreja i nejevreja. Iako istočni Jevreji nisu u početku predstavljali nikakvu konkurenciju ili opasnost američkoj privrednoj i naučnoj eliti, ipak je njihova prisutnost u novostvorenim getskim naseljima u gradovima Amerike izazvala trvenja i teškoće između siromašnijih starosedelaca u tim gradovima i pridošlica Jevreja. Jevreji su izazvali negodovanje i pomalo strah među starijim useljenicima da će ti strani ali vrlo dinamični i talentovani doseljenici uskoro istisnuti starosedeoce iz njihovih obitavališta i položaja. Jevrejski element je išao svojim posebnim putem i afirmisao je svoj način života ne obazirući se mnogo na svoju američku okolinu. Kao posledica pojavila se segregacija Jevreja u dotada nepoznatom opsegu u Americi: Jevreji su zauzeli znatne kvartove velikih gradova Amerike u kojima su nastavili životom na koji su bili naučeni u Rusiji i Poljskoj. Nejevreji su se iz tih kvartova odselili optužujući Jevreje zbog njihovog načina života i nesklonosti da se prilagode novim prilikama.

I tako vidimo da je nagla asimilacija imućnijih jevrejskih starosedelaca u Americi izazvala otpor „viših slojeva”, dok je nesklonost istočnih Jevreja da idu putem asimilacije stvorila animoznost i antagonizam širih neimućnih slojeva stanovništva.

U doba kad se svršio prvi svetski rat već je i druga generacija novijih useljenika sa istoka Evrope počela priticati na visoke škole i pritiskivati na intelektualno radno tržište Amerike. Diskriminacija Jevreja na univerzitetima i u vodećim krugovima američke industrije i finansijskih institucija počela je zauzimati sve oštrije oblike. Pred prvi svetski rat vrlo je malo Jevreja uspelo da se afirmišu u privrednim preduzećima od većeg značaja, ali otprilike od 1920. god. bilo je Jevrejima gotovo nemoguće naći zaposlenje i zarade u čitavom nizu privrednih preduzeća. Među tim skoro „*judenrein*” preduzećima su bile banke, osiguravajuća društva (osim u struci osiguravajućih agenata), čelična, hemijska, električna, te-

lejonska, transportna (železnice, parobrodi, avioni), automobilska i osnovna tekstilna industrija (tkaonice i predionice). Ima u toj listi i drugih, manje važnih struka.⁹

Jevreji su stoga bili prinuđeni da nađu zaposlenja u privrednim strukama koje ih nisu diskriminisale. To su bila privredna preduzeća koja su bila ili u vlastištvu ili pod kontrolom Jevreja. Među njima su bile u prvom redu industrija muške i ženske konfekcije, dobrim delom industrija kože i obuće, stanoviti sektori trgovine na veliko, eksportna preduzeća, alkoholna industrija i trgovina (posle ukidanja prohibicije), te naročito detaljna trgovina, uključivši velike trgovačke magazine. Posledica toga je bila da je veliki deo jevrejske omladine druge generacije imigranata sa istoka Evrope našao zaposlenje u detaljnoj trgovini.

S druge strane su Jevreji stvorili svojom inicijativom vrlo snažnu filmsku industriju, a posle toga i radio-televizijske institucije. Udeo Jevreja u štampi i izdavačkim preduzećima je znatan.

Međutim, za vreme drugog svetskog rata i posle njega, organizovana diskriminacija Jevreja u privredi počela je da popušta. U prvom redu je nestašica osoblja prinudila vlasnike diskriminirajućih preduzeća da čine sve češće izuzetke, a Jevreji koji su jednom ušli u ta preduzeća pokazali su se često teško zamenljivima. Osim toga je priliv Jevreja u državnu službu počeo sve naglije da raste, što je donekle uticalo na to da je teška industrija stala da popušta u svojoj politici neprimanja Jevreja. Konačno je veliki prosperitet u Americi doprineo slabljenju antisemitske agitacije. Međutim, na vrhovima američke društvene elite nije prestala diskriminacija Jevreja. I dandanas ima u svakom gradu sektora u kojima stanuje ta elita i gde se Jevrejima teško ili nikako ne prodaju nepokretna imanja i ne izdaju stanovi. Vodeći društveni i mnogi profesionalni klubovi retko kada primaju Jevreje u članstvo, a na univerzitetima je sistem „*numerus clausus-a*“ postao pravilo, naročito na stanovitim fakultetima. Tako isto većina studentskih udruženja ne prima kao članove Jevreje, a ima još uvek mnogo hotela i čitavih krajeva u kojima su Jevreji nepoželjni gosti.

Naprotiv, diskriminacija nije zahvatila političke grupacije. Jevreji su aktivni u obema vodećim strankama, i mnogobrojni Jevreji su u toku poslednjih 40 godina postigli visoke položaje u državnoj i federalnoj hijerarhiji. Posle prvog svetskog rata redovno je bar jedan od devet članova Vrhovnog suda u Washingtonu bio Jevrejin. I u Kongresu ima znatan broj Jevreja, koji dolaze iz svih država Amerike, ali naročito iz New-Yorka i Chicaga. U kabinetima bilo je jevrejskih sekretara (ministara), a u Beloj kući je broj jevrejskih ličnih savetnika Predsednika Unije u poslednje vreme bio vrlo znatan. Priličan je broj Jevreja bio izabran za guvernere pojedinih država.

⁹ Carey-McWilliams: „*A Mask for Privilege: Antisemitism in America*“ (1948) pp. 142—151.

Taj upliv Jevreja na političke poslove Amerike izaziva otpor, iako se manifestacija te opozicije retko ispoljuje u direktnim napadima na jevrejstvo pojedinog nosioca političke vlasti. Međutim, u najnovije vreme je antisemitizam stekao pojačano obeležje u vezi s pooštrenjem crnačkog pitanja u Americi. Jevreji, sami podvrgnuti diskriminaciji, skloni su da pomažu Crnce u njihovoj borbi za emancipaciju. Međutim, antagonizam belog stanovništva na jugu Amerike je veoma intenzivan i beskompromisan. Posledica jevrejskog simpatiziranja s Crncima bila je pojačana organizovana agitacija tih protucrnačkih krugova i protivu Jevreja. Javna oskrvnjavanja sinagoga i druge pojave obeležavale su te tendencije.

Paralelno s tim postoji u stanovitim krugovima Amerike agitacija desničarskih elemenata koji okrivljuju Jevreje zbog njihovog navodnog ekstremnog stava u opštoj politici. Taj „antilevičarski” antisemitizam je dobro finansiran i potpomagan od uplivnih i uglednih krugova američkog društva, ali zasada je ostao ograničen na nekoliko udruženja i na malobrojne publikacije koje nemaju veliki broj čitalaca.

4. Zaključak

Iako je intenzitet antisemitizma u stanovitim krugovima u Sjedinjenim Državama značajan, prosečni američki Jevrejin ne oseća da mu pretili ma kakva opasnost, bar ne u skorjoj budućnosti.

Pa ipak, historija pokazuje da su Jevreji i u ranijim stoljećima stekli materijalnu ravnopravnost s hrišćanima, ali da su kako materijalnu, tako i političku ravnopravnost naglo i potpuno izgubili kad su bili na vrhuncu prosperiteta. To je bila sudbina Jevreja u Španiji u XV stoleću, u Nemačkoj pre svega trideset godina, da navedemo samo ta dva najvažnija i najznačajnija primera.

Ako se analiziraju razlozi za špansku i nemačku katastrofu, videće se da su usledile jer je opšte stanje nejevrejskog pučanstva bilo uzdrmano usled političkih, ekonomskih i socijalnih razloga, a jevrejska zajednica bila je suviše izolovana kao posebna jedinica, te je eliminisana iz ekonomske i socijalne strukture dotičnih zemalja, jer je većina očekivala da će time postići poboljšanje svog vlastitog položaja.

Međutim, opšte stanje nejevrejskog stanovništva Amerike je isto tako povoljno kao i stanje Jevreja, i još se stalno nalazi u znatnom progresu. Prema tome nedostaje važan preduslov za eliminaciju Jevreja, utoliko pre što jevrejski sektor nije jedini manjinski sektor u Sjedinjenim Državama.

To daje povoda optimističkom ocenjivanju situacije. Jedino ako bi se opšti prosperitet naglo zaustavio i ako bi zemlja pala u duboku depresiju, ili ako bi usled političkih prilika došlo do drastične promene režima, budućnost Jevreja mogla bi da postane pro-

blematična, ali i u tom slučaju ne bi moralo doći do katastrofalnih srazmera antisemitskog pokreta, nego samo do stanovitih restrikcija koje ne bi ugrožavale sam opstanak. Ovakav razvoj nije verovatan, bar ne u toku sadanje i iduće generacije. A posle dve ili tri generacije dalja amalgamacija i asimilacija će po svoj prilici stvoriti preduslove za smanjenje oštrina u međuverskim i međurasnim odnosima.

Rezimirajući može se reći da nagli napredak jevrejske zajednice u Sjedinjenim Državama još nije dostigao svoj vrhunac i da će se situacija Jevreja, uprkos stanovitog dobro organizovanog otpora, po svoj prilici i dalje povoljno razvijati, ako Amerika ne zapadne u tešku ekonomsku ili političku krizu.